

Stockholm,
2024-02-19

Remissvar: Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen – SOU 2023:40

SOS Barnbyar

SOS Barnbyar är en global federation verksam i 137 länder där alla medlemmar arbetar för alla barns rätt till en trygg uppväxt. Vi påverkar myndigheter och beslutsfattare samt arbetar preventivt för att stärka familjer – och vi finns där om det värsta redan har hänt.

SOS Barnbyars Ungdomsråd

SOS Barnbyars Ungdomsråd består av unga individer i åldern 16 till 25 som är eller har varit inskrivna i vårt ungdomsprogram och som vill vara med och påverka, både i organisationens egen verksamhet, men även i frågor som rör målgruppen i stort i samhället.

SOS Barnbyars Ungdomsråd önskar framföra följande kring utredningens förslag:

Fråga 1: Ska det vara möjligt för ett barn att kontakta och klaga till barnrättskommittén i FN om han eller hon upplever att hans eller hennes rättigheter har kränkts i Sverige?

Vi i Ungdomsrådet tycker att möjligheten för barn att vända sig till barnrättskommittén i FN är av stor betydelse. Det är viktigt för barn att kunna klaga om de upplever att deras rättigheter inte respekteras. Tyvärr händer det att barn känner sig missnöjda, behandlas dåligt och att vuxna som bestämmer inte lyssnar på vad barn tycker. Barn får höra att de inte har tillräckliga kunskaper och inte kan bestämma vad som är bäst för dem. Vår känsla är att barn inte har en röst utan att det är socialtjänsten som bestämmer vad som är bäst för barnet. Förslaget är bra för att se till att barn känner att de kan bli hörda om de upplever att deras rättigheter har kränkts.

När misstag eller fel görs, av till exempel socialtjänsten, och ingen vuxen i Sverige lyssnar på barnet, så är det väldigt viktigt för barn att kunna klaga till barnrättskommittén. Vi tycker

att det känns som en lång och svår process att klaga. Den långa processen gör att man inte ens vill klaga för att det känns så krångligt och det leder till att barn inte delar sina tankar eller funderingar.

Fråga 2: Ska det göras några ändringar i lagar i Sverige för att barn bättre ska kunna klaga och få tillgång till sina rättigheter?

Det är ett bra förslag. Barn borde få rätt till en advokat/jurist som kan hjälpa dem, eftersom barn inte kan ha koll på alla lagar och det behövs därför någon som kan vara med barnet och förklara så att barnet förstår.

Det är viktigt för barn att få stöd i att formulera sina tankar och behov, så att barn känner att de tas på allvar. Barn behöver hjälp att få stöd i att kräva sina rättigheter och få information om sina rättigheter. Här är det också viktigt att socialtjänsten tar sitt ansvar och ser till att barn vet om vad deras rättigheter är. Oftast är det ingen som berättar för barn om vad deras rättigheter är. Vi tycker att socialtjänsten borde jobba mycket mer med barns rättigheter när de blir placerade. Det är även viktigt att kontrollera att barn verkligen har förstått vad deras rättigheter är och säkerställa att barn vet hur de kan klaga om deras rättigheter inte har skyddats.

Förslagen kommer att hjälpa barn i Sverige väldigt mycket och ge dem känslan av att det fortfarande finns en möjlighet till förändring även om barn inte är nöjda med vad socialtjänsten eller deras vårdnadshavare har beslutat. Det kommer leda till att barn får känslan av att de kan få hjälp och att det kan bli en förändring för barnet. Vi tror att det kommer betyda jättemycket och hjälpa barn att må bättre. Barn kommer känna att de har någonstans att vända sig om någonting inte riktigt är bra och man inte fick den hjälp och det stöd man behövde.

Fråga 3: Ska staten ge pengar till organisationer i civilsamhället så att de kan ge stöd till barn som behöver hjälp?

Ja! Det är väldigt svårt att hitta rätt i alla system och processer utan stöd. Barn som känner att de behöver hjälp ska kunna få stöd från en vuxen som känns säker och som kan förklara saker så att barn förstår. Ibland kan det kännas som om allt är rörigt och svårt att förstå, men då kan den trygga vuxna hjälpa till att göra saker och ting tydligare och mindre svåra. Vi tycker att socialtjänsten är för formell, vilket gör det svårt för barn och unga att få det stöd som de behöver.

Dessutom är det viktigt för att se till att barn får stöd och hjälp i tid. Nu händer det ofta att beslut tas ovanför barnens huvud – utan att de är delaktiga i processen – till exempel att barn flyttas från familjehem till familjehem utan att de informeras om det i förväg och inte heller varför beslutet har tagits.

Det är jätteviktigt att barn har någon som de kan diskutera med. Framför allt om barnet saknar trygga vuxna i sitt liv som kan ge stöd. Vi tycker att stödpersonerna hos SOS Barnbyar underlättar kontakten med myndigheter som annars känns väldigt komplicerad. Vi önskar att alla barn i Sverige erbjuds att få stöd av en vuxen när de behöver det, som kan förklara vad de kan få för hjälp och hur processen fungerar.

.....

SOS Barnbyars övergripande synpunkter

I korthet framhåller SOS Barnbyar följande i vårt remissvar. SOS Barnbyar välkomnar utredningens helhetsgrepp och tillstyrker i huvudsak samtliga förslag som läggs fram av utredningen i de tre deluppdragen. Genom betänkandet, *Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen*, har utredningen bidragit med en viktig kunskapsöversikt kring hur väl barn och ungas rättigheter tillvaratas i Sverige samt huruvida de har möjlighet att göra sina röster hörda i de fall vuxna har fattat beslut, som får stor påverkan på deras liv, och som strider mot deras uppfattning.

Bristande möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter samt svårigheter i kontakt med myndigheter är de överhängande vanligaste orsakerna till att barn och unga vänder sig till SOS Barnbyar för stöttning. Sagda vittnar om att det finns barn och unga i Sverige i dag som är osynliga, vars rättigheter inte tillvaratas och som inte får sina behov tillgodosedda. En avsaknad eller brist på ett nätverk med trygga vuxna är något som samtliga barn och unga i vår verksamhet har erfarenhet av och vi ser att det bidrar till en rad svårigheter under uppväxten, men även när målgruppen når myndighetsåldern. Av nämnda anledning menar SOS Barnbyar att utredningens åskådliggörande av problembilden kring barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen är välgrundad och speglar de utmaningar som vi möter i vår verksamhet.

SOS Barnbyar vill understryka att upprepande kränkningar av rättigheter, som regelbundet drabbar vissa grupperingar av barn inom ramen för samhällsinsatser, får anses grunda sig i strukturella samhällsproblem. För att åtgärda sagda behövs både handfasta och praktiska lösningar, men även förändringar i lagtext, processer och arbetssätt hos de myndigheter som har ansvar för att ombesörja att barns rättigheter tillvaratas. SOS Barnbyar välkomnar därför att utredningen lämnar förslag både på förändrad lagstiftning för att möjliggöra att barn och unga ska kunna klaga och komma till tals, men även konkreta lösningar i form av oberoende barnombud för att möjliggöra att barn får en person som står oavkortat på deras sida. Vidare vill SOS Barnbyar betona vikten av att utredningens förslag möjliggör för civilsamhället att vara ett verktyg samt en resurs i arbetet med att stärka barn och ungas rättigheter. Vår bestämda uppfattning är att förslag likt dessa behöver utökas då civilsamhället utgör ett viktigt komplement till det offentliga samt kan bidra till att minska maktobalansen mellan barnet och myndigheter, öka förtroendet för myndighetsaktörer samt i övrigt tjäna som en brygga mellan den enskilda och det allmänna. Ytterligare

understryks att det är grundläggande att regleringen kring barnrättsbyråer inte ska möjliggöra en ansvarsförskjutning från det allmänna till det privata.

Något som genomgående konstaterats i ett flertal utredningar, så även i aktuell utredning, är behovet av att skapa förutsättningar för barn att berätta svåra saker. Det kan röra sig om allt från våld i hemmet eller skolan, till att en placering är bristfällig. Emellertid kräver det tid, förtroende och tillit till att myndigheterna vill dem väl samt även en upplevelse av att det faktiskt sker en förbättring för unga. Ett ytterligare återkommande tema är att aktörer runt barn och unga ska använda sig av kunskapsbaserade metoder och arbetssätt som utgår från evidensbaserad forskning. Likafullt blir metoder och arbetssätt verkningslösa om inte utförande aktörer beredes tillgång och stöd för att implementera metoderna och förändra arbetssätten. Kommunikation, information, resurser och kunskap är såldes elementärt för att utredningens förslag ska nå framgång.

Särskilt positivt är det att utredningen har inhämtat synpunkter direkt från barn och unga samt inkluderat deras åsikter, berättelser och tankar kontinuerligt genom hela utredningen. Vi anser att det tydliga barnrättsperspektivet ger mer tyngd åt utredningen, med hänsyn till att utredningens förslag går i linje med barn och ungas uppfattning samt i övrigt stämmer med vad unga i vår målgrupp tycker, vilket har gestaltats av vårt Ungdomsråd ovan. Därutöver är det fundamentalt att barn med olika förutsättningar och erfarenheter har fått komma till tals, vilket vi anser har breddat utredningens kunskapsunderlag samt bidragit till bättre underbyggda och mer träffsäkra förslag utifrån ett barnrättsperspektiv. SOS Barnbyars förhoppning är att fler statliga utredningar på detta sätt ska göra barn och unga delaktiga, både i frågor som direkt berör unga individer samt som på skilda sätt får konsekvenser för barn och unga.

SOS Barnbyar önskar särskilt understryka att för de barn och unga som saknar vårdnadshavare eller andra trygga vuxna som utkräver deras rättigheter, innebär det en alldeles särskild utsatthet som många gånger kan leda till en maktlöshet. Det kan dessutom medföra en situation där unga individer, som av olika anledningar inte kan bo kvar i sitt ursprungshem, behöver förlita sig på att en främmande tjänsteperson ska fatta livsavgörande beslut för dem. Ytterligare kan det innebära att sitta ensam i ett rum med vuxna som pratar om en, inte till en, och som saknar tid eller vilja att lyssna på barnet. SOS Barnbyar anser att ett oberoende barnombud i nämnda situationer kan verka preventivt genom att minska ensamhet, tillvarata barnets rättigheter och främja barnets delaktighet. En grupp som vi ser som extra utsatta i förhållande till att förmå realisera sina barns rättigheter är de familjer som är nya i Sverige och som kanske ännu inte lärt sig samhällssystemet. Innebörden av att vara ny i en främmande kontext, med nytt språk och annorlunda samhällssystem skapar en komplex och svårnavigerad situation för en vårdnadshavare. Aktuell föräldragrupp behöver uppmärksammas och erhålla bättre familjestödande insatser i tidigt skede för att minska risken för utanförskapet som det annars riskerar att medföra, vilket alltför ofta övertas av barnen.

Därutöver vill SOS Barnbyar understryka att många av förslagets framgång bygger på att vuxna runt barn och unga förmår förklara processer, system, lagar och övriga förfaranden samt även uppmärksammar barn och unga på deras rättigheter. Sagda är idag förenat med stora brister som hänför sig till en rad olika orsaker, däribland tidsbrist hos tjänstepersoner, stor personalomsättning, men även bristfällig kunskap om juridiska processer och barns rättigheter. Vi anser därför att det behöver göras kunskapsstärkande insatser och ställas högre krav på utbildning för samtliga vuxna som arbetar runt barn och unga, i synnerhet kring placerade barn och unga som av förklarliga skäl har ett större beroende av stöd från exempelvis boendepersonal då de många gånger har ett begränsat personligt nätverk av trygga vuxna i sin omedelbara närhet.

SOS Barnbyar vill även i detta sammanhang särskilt uppmärksamma att unga vuxna löper stor risk att bli förbisedda. För att tillse att barn och unga har möjlighet att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen fordras att samtliga aktörer har kunskap om att det ofta tar en stund innan en ung individ kan/orkar/förmår/vågar berätta om sina upplevelser. Just nämnda är ofta förenat med avsaknaden av trygga och närvarande vuxna kring den unge. SOS Barnbyar kan, genom erfarenhet från unga i vår verksamhet, bekräfta den bild som forskningen idag förmedlar – att det krävs kontinuitet och tillit till vuxna för att barn ska våga berätta. För en del unga kan det medföra att när samtlig information finns myndigheter tillhanda korrelerar det med att den unge personen börjar närma sig eller redan har blivit myndig. Med anledning av sagda behöver detta samband uppmärksammas och en förståelse för att det förebyggande och bekämpande arbetet även måste omfatta insatser för att säkerställa stöd till de individer som under processens gång blir myndiga och med det förlorar delar av sitt särskilda skyddsnät.

Deluppdrag 1: Om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomålsmekanism.

SOS Barnbyar tillstyrker utredningens förslag om att Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande. Därjämte förordar vi utredningens förslag kring att Sverige även bör tillerkänna barnrättskommittén behörighet att ta emot mellanstatliga klagomål i enlighet med tilläggsprotokollet. SOS Barnbyar anser att det ur ett barnrättsperspektiv skulle vara en yttersta garant för barn och ungas rättigheter i Sverige, att andra stater kan lyfta klagomål till kommittén vid misstänkta kränkningar av konventionen. Sagda ökar chanserna till att barn och ungas rättigheter blir tillgodosedda i Sverige samt ökar rättssäkerheten. Vi tillstyrker ytterligare att Sverige inte bör utnyttja möjligheten i artikel 13 att neka barnrättskommittén behörighet vad gäller utredningsförfaranden vid allvarliga och systematiska kränkningar. Vi delar vidare utredningens inställning till att fördelarna med en ratificering överväger nackdelarna.

En ratificering av tredje tilläggsprotokollet är, enligt SOS Barnbyars uppfattning, en förutsättning för att främja uppfyllandet av Sveriges åtagande kring att stärka barns rättigheter i Sverige. Anledningarna till vårt ställningstagande utgår från att vi anser att barn

ska ha samma möjligheter som vuxna att kunna vända sig till det internationella prövningsförfarandet i de fall de nationella rättsliga mekanismerna inte lyckas upprätthålla individens rättigheter. Vi betonar i synnerhet att ett effektivt genomförande av barns rättigheter särskilt påverkar ställningen och rättigheterna för de allra mest utsatta befolkningsgrupperna som inte förmås skyddas genom nationella rättsmedel. Barn och unga i samhällsvård är en målgrupp vars rättigheter löper större risk att kränkas.

Att välja att gå vidare med ett klagomål till barnrättskommittén är ett frivilligt förfarande. Med rätt information kring förutsättningar, processens gång och påverkan för individen, så är barn kapabla att fatta ett sådant beslut. Därutöver vet vi från unga i SOS Barnbyars verksamhet att finns en stor vilja bland barn och unga att påverka. Det ska inte undermineras att en möjlighet att bidra till att andra barn inte får uppleva samma rättighetskränkningar som de själva varit med om kan leda till en känsla av gottgörelse även för barn. Att få upprättelse kan dessutom verka positivt för ett barns rehabiliteringsprocess och är inget som ska förringas. I stället för att begränsa barn och tysta deras röster, behöver vi arbeta med att upprätthålla och utveckla de stödfunktioner som finns runt barn.

SOS Barnbyar upplever att utredningen problematiserat och bemött de nackdelar som kan tänkas finnas med en ratificering, främst i relation till påverkan på barn och unga, på ett uttömmande vis. Emellertid vill vi särskilt lyfta att många av de brister som generellt beskrivs i förhållande till en ratificering kan läkas genom information. Information kring processen behöver ges på ett barnanpassat sätt med beaktande av de individuella förutsättningarna hos det enskilda barnet, däribland ålder och mognad. Problemen ligger således inte hos barn, utan i att befintliga system är bristfälliga och saknar fullvärdiga komponenter kring information om förutsättningar för klagomålsprocesser i allmänhet. Därutöver ser vi inte den överhängande andel migrationsrättsliga ärenden som ett problem. Vi är av uppfattningen att barnrättsvärlden i Sverige är bred, varför andra frågor än migrationsrättsliga frågor sannolikt kommer att lyftas, däribland kring placerade barn samt barn i skolmiljö och i kontakt med hälso- och sjukvården. Vidare kan vi inte heller se att en eventuell extensiv tolkning av barnkonventionen skulle innebära nackdelar. Rakt motsatt ser vi det som en möjlighet för Sverige att utvecklas inom barnrättsområdet och vi understryker att mänskliga rättigheter i allmänhet ska vara progressiva och därmed ständigt utvecklas. Tanken är, oss veterligen, att Sverige ska röra sig framåt inom området barn och ungas rättigheter – inte sträva bakåt.

Ytterligare önskar vi lyfta att de fördelar vi ser inkluderar att möjliggöra att barn får sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda. SOS Barnbyar ser således klagomålsförfarandet som en yttersta garant för att barnkonventionen upprätthålls på alla nivåer i vårt samhälle. Dessutom kommer det med största sannolikhet bidra till en ökad kunskap om Barnkonventionen i Sverige. Vidare delar vi utredningens uppfattning kring att en eventuell ratificering möjliggör att existerande brister i nuvarande system uppmärksammas, vilket bidrar till att tillämpningen av barn och ungas rättigheter i allmänhet förbättras.

SOS Barnbyar saknar emellertid en diskussion kring huruvida barn som klagar till barnrättskommittén, vid en eventuell ratificering, ska få en fullmålig upprättelse. Därbland huruvida barn kan komma att berättigas skadestånd eller en offentlig ursäkt för det lidande de förorsakats i samband med att Sverige bedömts ha handlat i strid med barnkonventionen.

Slutligen saknar vi under denna del en återgivning kring vad barn och unga tycker kring ratificeringen och vi önskar av den anledningen särskilt hänvisa till de kommentarer som SOS Barnbyars Ungdomsråd framlagt ovan.

Deluppdrag 2: att föreslå åtgärder som säkerställer barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning.

Under deluppdrag två kommer utredningen med en rad olika förslag som SOS Barnbyar övergripande ser positivt på och som är en förutsättning för att barns rättigheter ska säkerställas i det nationella rättssystemet. Generellt anser SOS Barnbyar att mer långtgående och utökade möjligheter till offentligt biträde samt övriga förslag som syftar till att på olika sätt underlätta för barn att kunna föra sin talan i processer, även utan att vara beroende av vårdnadshavarens inställning och förmåga, är både efterlängtad och nödvändigt. Vidare understryker SOS Barnbyar vikten av att utredningen tagit utgångspunkt i barns reella rätt att *själva* komma till tals och på andra sätt vara delaktiga i myndighetsärenden och domstolsprocesser där barnet berörs. I synnerhet i de ärenden rörande placeringar utanför hemmet där det kan finnas en intressekonflikt mellan vårdnadshavare och barnet.

SOS Barnbyar ser därför i synnerhet positivt på att utredningen föreslår en utökad möjlighet för barn under 15 år att föra sin talan i domstol och överklaga ärenden. Vi anser att i ärenden som berör barn, och i synnerhet i ärenden rörande tvångsvård (*Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)* och *Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT)*), så måste barn få möjlighet att få sina myndighetsbeslut prövade i domstol. Ett placeringsbeslut är inte bara enormt ingripande för ett barn, utan kan även ha mycket stor betydelse i ett barns liv. Av nämnda anledning är det elementärt att barnet får en möjlighet att påverka, komma till tals och i förekommande fall överklaga sådana beslut. SOS Barnbyar delar utredningens bedömning kring att det för barn under 15 år finns brister i detta avseende. Därutöver kan en placering utanför det egna hemmet vara ett stort ingrepp i det enskilda barnets liv även när det rör sig om frivilliga placeringar enligt socialtjänstlagen. Utredningens förslag, kring att placering av ett barn med stöd av socialtjänstlagen måste föregås av ett formellt och överklagbart beslut, är av denna anledning synnerligen efterlängtad.

I ärenden som har en avgörande påverkan på barns livssituation menar SOS Barnbyar att utgångspunkten ska vara att barn är experter på sin egen situation och att deras erfarenheter, åsikter och perspektiv är nödvändiga för att komma fram till de lösningar och

beslut som är bäst för barnet. Sagda torde gälla alldeles oavsett om ärendet ska prövas hos en myndighet eller en domstol, vilket förutsätter att barn involveras och bereds möjlighet att på ett inkluderande sätt kunna framföra sin åsikt. Sistnämnda kan komma att kräva en vuxen persons medverkan och vägledning. Med det sagt behöver vi fundera över på vilket sätt vuxna möjliggör för barn att framföra sina åsikter. Att exkludera barn från samtal eller processer som berör dem är inte bara direkt rättighetskränkande utan riskerar att eliminera barnets egen upplevelse av det inträffade.

Barn är tillika aktörer i sitt liv och i egenskap av subjekt måste de göras delaktiga. Barn i våldsamma eller svåra situationer har ofta skapat strategier för att hantera vuxenvärlden – om det värsta skulle hända – och att stänga ute barn bidrar till att underestimera deras förmåga att påverka sin livssituation. Vuxenvärlden behöver bli bättre på att anpassa språk, förfaranden och processer för att på så sätt skydda barn i sin delaktighet i stället för att skydda barn från att delta. Vi vet att riskfaktorer förstärks och skyddsfaktorer försvagas när förövaren är närstående till ett barn. Förutom normaliseringsfaktorn av en uppväxt kantad av våld och försummelse, innebär det därutöver en intressekonflikt där ett barn kan vara väldigt rädd för en förälder och samtidigt känna en stor kärlek till föräldern. Att i det sammanhanget inkludera en förälder i utredningar kring barnet, men inte delaktiggöra barnet på ett fullvärdigt och tillräckligt sätt ger den vuxna ett maktövertag. Myndigheterna saknar många gånger förståelse för målgruppens utsatthet och den komplexitet det skapar för ett barn, varför det offentliga misslyckas med att skydda dessa barn. Kunskapsnivån är ojämn och personberoende, vilket leder till att barnen själva behöver vara drivande för att få stöd och hjälp. För många barn leder det till att felaktiga beslut fattas som i värsta fall kan förstöra deras barndom.

Vi ser att förslagen sammantaget kan komma att leda till stora förbättringar för barn och unga däribland: ökad rättssäkerhet, stärkt delaktighet, förbättrad möjlighet att överklaga och en bättre möjlighet att tillvarata det enskilda barnets intressen. Emellertid bedömer vi att förslagen innebär utökade arbetsuppgifter för exempelvis socialtjänsten, vilket kommer att medföra ökade kostnader för kommuner runt om i landet. SOS Barnbyar anser att socialtjänsten behöver få realistiska förutsättningar och vi menar följaktligen att förslagen skall förenas med ökade statsbidrag till kommunerna, annars riskerar de föreslagna åtgärderna få begränsat genomslag.

Vi vill i linje med vad vårt Ungdomsråd redan framlagt understryka vikten av barns rätt till information samt att vuxna skyldighetsbärare försäkras sig om att barnet både förstår innehållet, betydelsen och effekten av den lämnade informationen. Vi anser därför att, utredningens förslag kring att uttryckligen reglera rätten till *information*, rätten att *komma till tals* och rätten till *inflytande* i lagtexten (*justering i socialtjänstlagen (11 kap. 10 §) och i LVU (36 §)*), är grundläggande för att säkerställa att detta görs i alla sammanhang. Vi menar även att det kan finnas skäl att säkerställa att det språk man använder i journalföring och beslutsunderlag som berör barn är åldersadekvat, för att i det långtgående, möjliggöra att barn kan tillgängliggöra sig information som berör denne.

Rättigheter är universella och gäller för alla människor. Alla rättsliga subjekt har rättsförmåga och hit hör alla fysiska personer inklusive barn. Emellertid saknar barn i många ärenden rätten att fullt ut föra sin egen talan, barn är med andra ord inte processbehöriga. Sagda är en formell och juridisk bestämmelse som från lagstiftarens sida hänför sig från en vilja att skydda barn från en domstolsprocess de eventuellt kan ta skada av. I realiteten har dock effekten blivit att barns uppfattning och inställning inte förmedlats på ett entydigt vis i ärenden som handlar om dem. Barn under 15 år, som inte är processbehöriga, tilldelas, i exempelvis mål om beredande av vård enligt *Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)*, ett offentligt biträde som även har uppdraget som särskild ställföreträdare, varav sistnämnda innefattar att juristen/advokaten ger sin egen uppfattning kring vad som är bäst för barnet. Sagda är problematiskt i många hänseenden, inte minst med tanke på att barnets röst i domstolen nästintill omintetgörs av det dubbla uppdraget barnets företrädare innehar. Barnets ombud bör få möjlighet att fullfölja sin primära roll, det vill säga att vidareförmedla barnets perspektiv och representera barnets intressen. Vi anser att ombudet inte ska behöva påta sig en uppgift som redan åligger socialnämnden, nämligen att göra en prövning av barnets skydds- och vårdbehov. SOS Barnbyar ifrågasätter följaktligen om det kan anses vara förenligt med barnkonventionen att barn under processbehörighetsålder saknar ett ombud som enkom för deras talan och hade gärna sett att utredningen även beaktat detta.

Slutligen delar vi utredningens uppfattning kring att det inom deluppdrag två finns områden som behöver utredas mer. I förhållande till de delar där utredningen av tidsbrist inte framför några förslag, vill SOS Barnbyar särskilt lyfta möjligheten att förordna tillfälliga företrädare vid intressekonflikter mellan barn och vårdnadshavare, som ett oerhört betydelsefullt område där barn riskerar att missgynnas. Ytterligare önskar vi betona den skada barn kan ta av mål där vårdnadshavarna, av olika anledningar, inte förmår bevaka barnets intresse, exempelvis i mål som rör vårdnad, boende och umgänge. SOS Barnbyar ser positivt på att utredningen uppmärksammat att det finns ett behov av att utreda detta vidare och understryker att det skyndsamt bör tillsättas en utredning för att tillse att barn får en möjlighet till en starkare processuell ställning, innefattande talerätt, samt även tilldelas ett eget juridiskt biträde som kan tillvarata barnets intressen i dessa mål.

Deluppdrag 3: att se över möjligheterna att staten bidrar till att etablera barnombud inom civilsamhällesorganisationer.

Sverige är ett bra land att växa upp i, men inte för alla barn. Det finns barn i Sverige idag som innehar rättigheter som inte tillgodoses av de som ska skydda dem. För dessa barn förekommer omfattande rättighetskränkningar där samhället på ett oförlåtligt sätt brister i att se barnet, lyssna på barnet och fullt ut beakta barnets bästa. Utredningen pekar på att barn som farit illa i sina familjer, även far illa i våra system, varför vi anser att utredningen utgör ett viktigt erkännande av en grupp barn vars rättigheter inte har synliggjorts tillräckligt tidigare.

Det svenska välfärdssamhället står inför en rad olika utmaningar där vi noterar att barn och ungas rättigheter på olika sätt riskerar att kränkas. Av nämnda skäl och i rådande världsliga läge är aktuell utredning oerhört viktig. SOS Barnbyar delar därför utredningens uppfattning om att oberoende barnombud är oundgängligt för att motverka maktobalansen, kommunikationssvårigheterna samt öka tilliten till svenska myndigheter. Vi tror därutöver att bästa utfallet och det största genomslaget fås genom att just förlägga funktionen i civilsamhällesorganisationerna. SOS Barnbyar anser generellt att det är väldigt positivt med förslag där civilsamhället integreras som en naturlig del av den sociala välfärden, då det möjliggör att olika aktörer med gemensamma krafter kan möta fler barn med olika behov av stöttning på ett mer holistiskt och uttömmande vis. Oaktat att myndigheter gör barnkonsekvensanalyser och prövar barnets bästa, så är myndigheternas roll splittrad – de kan exempelvis behöva fatta beslut som eventuellt går den unge emot, svara inför vårdnadshavarens åsikter, förhålla sig till budget samt inte minst deras yrkesmässiga uppdrag. Ett oberoende barnombud kan i stället vara just oberoende och helt fokusera på barnet, dennes uppfattning och vilja utan att hindras av andra krav, uppdrag eller intressen. Genom att tillse att marginaliserade barn och unga får en trygg vuxen vid sin sida kommer barn och ungas rättigheter kunna stärkas samt förtroendet för svenska myndigheter hos dessa målgrupper öka. Dessutom möjliggör barnombud att fler barn och unga får det skydd, stöd och insatser de har rätt till. I vår programverksamhet noterar vi därutöver att barn i resurssvaga nätverk ofta känner sig väldigt ensamma i sin kontakt med myndigheter och att en brist på stöd förstärker en känsla utanförskap.

Likt har betonats av SOS Barnbyars Ungdomsråd ovan är ett oberoende barnombud många gånger livsavgörande för barn och unga som inte har ett fungerande nätverk av trygga vuxna runt sig. Utredningen lyfter att behovet av ett oberoende barnombud finns hos en begränsad del av barnen i Sverige, emellertid är SOS Barnbyars övergripande farhåga att det ska bli en alldeles för snäv tolkning av den gruppen barn. SOS Barnbyar önskar därför understryka vikten av att de barn som upplever sig ha problem med myndigheter och som saknar en trygg vuxen ska få rätt till ett barnombud. I linje med just sagda är det därtill viktigt att information om funktionen delges barn på ett tydligt sätt, exempelvis i kontakt med socialtjänsten, samt att barnombuden är lättillgängliga. Vidare bör det framhållas att köbildning hos barnrättsbyråerna kan vara en riskfaktor, vilket kan medföra att barn och unga som verkligen behöver stöd inte erhåller det. Med hänsyn till just nämnda är det viktigt att barnombudsverksamheten förenas med finansiering som bidrar till en hållbar och långsiktig verksamhet, för att motverka osäkerhet för funktionens fortlevnad. Sagda är vidare grundläggande ur ett barnrättsperspektiv för att ett barnombud, som erhåller ett så förtroendefullt och viktigt uppdrag från ett barn, får rimliga förutsättningar att kunna förvalta det uppdraget väl. SOS Barnbyar önskar ytterligare understryka vikten av jämlikhet och alla barns likvärdiga tillgång till sina rättigheter, oavsett var i landet ett barn har sin hemvist. SOS Barnbyar noterar med glädje att utredningens målsättning är att på sikt ha barnrättsbyråer i varje län för att säkerställa att barn i hela landet har tillgång till oberoende stöd och representation. I den bemärkelsen vill vi understryka att etablering med geografisk spridning bör ske skyndsamt. Vi ser annars

risker med att vissa områden kan sakna tillgängliga resurser för barns behov, och det kan bidra till geografiska klyftor i tillgång till rättighetsstöd.

I situationer där myndigheter brister eller begår misstag, kan barnombudsfunktionen vara ett extra skydd, en garant för att barn i utsatta situationer har någonstans att vända sig för hjälp och stöttning. Att funktionen är helt frikopplad från det offentliga och drivs inom civilsamhället är dessutom viktigt ur ett långsiktigt perspektiv då det möjliggör en kontinuerlig granskning av den offentliga verksamheten. Fel och brister kan komma att uppmärksammas som kan förbättra situationen för det enskilda barnet, men även leda till en utveckling av den offentliga verksamheten samt ett mer enhetligt sätt att se på barn som rättighetsbärare inom den svenska myndighetsutövningen. Med hänsyn till att det oberoende barnombudet saknar befogenheter att fatta beslut om barnet, så existerar inte den formella maktbalansen. Det möjliggör ett förtroendeskapande med den unge som kan ge förutsättningar till emotionell stöttning, men även potential för att beslut som sedermera kommer att fattas är mer anpassade för barnets individuella situation och förutsättningar. Sammantaget bedömer SOS Barnbyar att oberoende barnombudsfunktionen har möjlighet att verka preventivt genom att minska kommunikationssvårigheter, felplaceringar och individuellt lidande. Därutöver finns goda förutsättningar för att funktionen kan verka konflikthämmande mellan barn, deras vårdnadshavare och myndigheter samt även öka tilltron till samtliga svenska myndigheter.

Sammanfattningsvis

Barn och unga har genom sina vittnesmål i utredningen på olika sätt förmedlat att de upplevt att svenska myndigheter haft en mycket stor makt över deras liv och att deras öde legat i myndigheternas händer. Med detta följer ett enormt ansvar som svenska myndigheter inte lyckats tillvarata på ett tillräckligt ansvarsfullt sätt. SOS Barnbyar uppmärksammar att det finns en mycket utbredd medvetenhet hos unga som kommer i kontakt med myndigheter om den maktbalans som föreligger mellan dem och myndigheten. Emellertid saknas samma vetskap hos myndighetspersonerna. Utredningen gestaltar en bild av att det i många avseenden inträffat en ansvarsförskjutning till de unga – både direkt och indirekt – som skulle ha ålegat vårdnadshavaren eller ansvarig myndighet. Sagda är en bild som SOS Barnbyar delar. Det finns ingen lagstiftning som kan läka den brist på tillit och medmänsklighet som vår målgrupp saknar. Däremot kan lagstiftning vara ett viktigt redskap till förändring. Emellertid kvarstår myndigheternas tungt vägande ansvar – att ge förutsättningar till barn och unga att berätta om sin situation och ge de unga den information de har rätt till.

Samtantaget vill SOS Barnbyar understryka vikten av att utredningens samtliga förslag blir verklighet för att barn och unga, inte bara ska få sina rättigheter enligt Barnkonventionen tillgodosedda, utan även möjliggörs rätt till upprättelse i de fall deras rättigheter enligt konventionen kränks.

Slutligen vill vi tacka utredningen för att ha lyft fram vikten av att barn och unga ska ha reella möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. Vår förhoppning är att utredningens gedigna arbete ska bidra till att alla barn och unga i Sverige ska få sina rättigheter tillgodosedda.

Föredragande i ärendet har varit barnrättsjuristen Linnea Baksås Martinsson.

Petra Nyberg

Tillförordnad Generalsekreterare, SOS Barnbyar